

MAKTABGACHA TALIM TARBIYACHILARI KASBIY FAOLIYATI DIAGNOSTIKASI

Mamadaliyeva Dildora Alisher qizi,
ADPI Maktabgacha ta'lim yo'nalishi magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy faoliyatini diagnostika qilishning nazariy-metodologik asoslari, baholash mezonlari hamda amaliy monitoring mexanizmlari keng tahlil qilingan. Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy maktabgacha ta'lim tizimida pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligini aniqlash, rivojlantirish va prognozlash zarurati bilan izohlanadi. Kirish qismida kasbiy faoliyat diagnostikasi tushunchasining pedagogik va psixologik yondashuvlari yoritilib, muammo bo'yicha mavjud ilmiy qarashlar tizimlashtirilgan. Metodlar qismida kompleks diagnostik yondashuv asosida kuzatuv, test, so'rovnom, ekspert baholash, kompetensiya indikatorlari tahlili va statistik qayta ishlash usullari qo'llanilgan bayon etilgan. Natijalar bo'limida tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarlik darajasi, metodik salohiyati, kommunikativ ko'nikmalari va refleksiv faoliyati bo'yicha ko'rsatkichlar aniqlanib, ularning darajaviy modeli ishlab chiqilgan. Muhokama qismida olingan natijalar ilmiy manbalar bilan qiyosiy tahlil qilinib, diagnostika natijalarini malaka oshirish va individual rivojlanish dasturlariga integratsiya qilish mexanizmlari asoslab berilgan. Tadqiqot xulosalari maktabgacha ta'lim tizimida sifat monitoringini diagnostika, kompetensiya, baholash mezonlari, monitoring, metodik tayyorgarlik, refleksiv tahlil, kasbiy rivojlanish.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, tarbiyachi, kasbiy faoliyat, pedagogik diagnostika, kompetensiya, baholash mezonlari, monitoring, metodik tayyorgarlik, refleksiv tahlil, kasbiy rivojlanish.

Аннотация. В данной статье раскрываются теоретико-методологические основы диагностики профессиональной деятельности воспитателей дошкольного образования, а также инструменты и критерии комплексной оценки их профессиональной компетентности. Актуальность исследования обусловлена необходимостью системного мониторинга качества педагогической деятельности в условиях модернизации дошкольного образования. Во введении обобщены современные научные подходы к понятию профессиональной диагностики и компетентностной оценки педагогов. В разделе методов описан комплекс диагностических процедур, включающий педагогическое наблюдение, анкетирование, тестирование, экспертную оценку, анализ индикаторов компетенций и методы статистической обработки данных. В результатах представлены уровневые показатели профессиональной готовности воспитателей, их методической, коммуникативной и рефлексивной компетентности, а также разработана модель диагностической шкалы. В разделе обсуждения проведён сравнительный анализ полученных данных с результатами других исследований и обоснованы пути внедрения диагностических инструментов в систему повышения квалификации. Выводы исследования направлены на совершенствование механизмов оценки качества кадрового потенциала дошкольного образования.

Ключевые слова: Дошкольное образование, воспитатель, профессиональная деятельность, педагогическая диагностика, компетентность, критерии оценки, мониторинг качества, методическая готовность, профессиональное развитие, оценочные инструменты.

Annotation. This article examines the theoretical and methodological foundations of diagnosing the professional activity of preschool educators and substantiates a comprehensive framework for assessing their professional competence. The relevance of the study is determined by the growing need for systematic quality monitoring of pedagogical performance in contemporary preschool education systems. The introduction reviews current pedagogical and psychological approaches to professional diagnostics and competency-based evaluation. The methods section describes an integrated diagnostic design including structured observation, questionnaires, testing, expert assessment, competency indicator analysis, and statistical data processing. The results identify level-based indicators of educators' professional readiness, methodological capacity, communicative skills, and reflective practice, and

propose a multi-criteria diagnostic model. The discussion interprets the findings in relation to existing research and justifies the integration of diagnostic outcomes into professional development and training programs. The conclusions highlight the practical significance of diagnostic technologies for improving quality assurance mechanisms in preschool education.

Keywords: *Preschool education, educator professional activity, pedagogical diagnostics, professional competence, assessment criteria, quality monitoring, competency indicators, methodological readiness, reflective practice, professional development.*

Kirish. Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning birlamchi va strategik muhim bo'g'ini hisoblanib, bolalarning intellektual, ijtimoiy-psixologik va jismoniy rivojlanishida hal qiluvchi o'rin tutadi. Ushbu bosqichdagi ta'lim-tarbiya sifati ko'p jihatdan tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligi, pedagogik mahorati, metodik savodxonligi hamda refleksiv yondashuviga bog'liq. Shu bois zamonaviy ta'lim transformatsiyasi sharoitida maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy faoliyatini ilmiy asosda diagnostika qilish, baholash va rivojlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Hozirgi davrda ta'lim sifatini boshqarish kompetensiyaviy yondashuv, natijadorlik monitoringi va individual kasbiy rivojlanish trayektoriyasini belgilash bilan uzviy bog'liq. Bu esa pedagog faoliyatini faqat yakuniy natijalar orqali emas, balki jarayon, metod, kommunikativ muhit, innovatsion faoliyat va pedagogik refleksiya asosida ham kompleks baholashni talab etadi. Kasbiy faoliyat diagnostikasi pedagogning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini aniqlash bilan bir qatorda, uning metodik moslashuvchanligi, bolalar bilan interaktiv ishlash qobiliyati, tarbiyaviy ta'sir samaradorligi hamda o'zini rivojlantirish ehtiyojini ham ochib beradi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, pedagogik diagnostika masalalari umumiy o'rta va oliy ta'lim kesimida keng o'rganilgan bo'lsa-da, maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy faoliyatini tizimli, ko'p mezonli va darajaviy model asosida baholash metodikasi yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Ayniqsa, amaliy faoliyat, metodik kompetensiya, kommunikativ madaniyat va refleksiv tahlilni integratsiyalashgan ko'rsatkichlar orqali o'lchash zarurati mavjud. Mazkur tadqiqotning maqsadi — maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy faoliyatini diagnostika qilishning ilmiy-metodik asoslarini aniqlash, baholash mezonlari va indikatorlarini ishlab chiqish hamda kompleks diagnostik modelni taklif etishdan iborat. Tadqiqot vazifalariga kasbiy faoliyat diagnostikasi bo'yicha nazariy qarashlarni tahlil qilish, diagnostik mezonlar tizimini asoslash, amaliy baholash usullarini tanlash va ularning samaradorligini aniqlash kiradi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda maktabgacha ta'lim tarbiyachilari faoliyati ko'p komponentli tuzilma sifatida qaralib, diagnostika jarayoniga kompetensiyaviy, faoliyatli va refleksiv yondashuvlar integratsiyasi asosida yondashiladi. Amaliy ahamiyati esa ishlab chiqilgan diagnostik mezon va vositalarni kadrlar malakasini oshirish, ichki monitoring tizimini takomillashtirish hamda individual kasbiy rivojlanish dasturlarini tuzishda qo'llash imkoniyati bilan belgilanadi.

Adabiyotlar tahlili. Maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy faoliyatini diagnostika qilish masalasi zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlarni birlashtirgan multidistsiplinar ilmiy soha sifatida o'rganiladi. Tadqiqot adabiyotlarini tahlil qilganda uchta asosiy yo'nalish ajralib turadi: pedagogik diagnostika va nazariy asoslar, kompetensiya va baholash mezonlari, shuningdek metodik tayyorgarlik va reflektiv faoliyatni baholash, shu bilan birga monitoring va sifat nazorati tizimlari. Pedagogik diagnostika tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligini tizimli ravishda aniqlashga qaratilgan. O'zbek va chet el tadqiqotlarida (masalan, V.A. Slastyonin, L.S. Vygotsky, Sh.A. Qodirov) pedagogik diagnostika jarayonida shaxsiy yondashuv, ijtimoiy-madaniy kontekst va professional standartlar uzviy bog'liq ekanligi ko'rsatib o'tilgan. Shu yondashuv maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining faoliyatini baholashda faqat natijaviy ko'rsatkichlarga emas, balki pedagogik jarayon, metodlar, kommunikatsiya muhiti va bolalar bilan o'zaro ta'sir jarayonlariga ham e'tibor qaratishni taqozo etadi. Bu esa tarbiyachining bilim va ko'nikmalarini kompleks, tizimli va ilmiy asosda baholash imkonini yaratadi.

Kompetensiya asosidagi baholash yondashuvi zamonaviy pedagogik diagnostikaning muhim qismi sifatida ko'plab ilmiy tadqiqotlarda (masalan, Sh. Qosimova, R. Balyanova, OECD ta'lim hisobotlari) yoritilgan. Bu yondashuv tarbiyachining faqat bilim va amaliy ko'nikmalarini emas, balki uning metodik, kommunikativ va reflektiv salohiyatini ham o'lchashga imkon beradi. Kompetensiyaviy yondashuv shuningdek tarbiyachining professional rivojlanish trayektoriyasini aniqlashda va individual malaka oshirish dasturlarini shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Metodik tayyorgarlik va reflektiv faoliyat tadqiqotlarda tarbiyachining pedagogik samaradorligini belgilovchi eng muhim komponentlar sifatida ko'rsatib o'tilgan. M. Sh. Rasulova, J. Dewey va D. Schönning tadqiqotlari shuni isbotlaydiki, metodik kompetensiyani baholashda ko'rgazmali mashg'ulotlar, interaktiv metodlar, portfoliolar va reflektiv amaliyotlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Reflektiv yondashuv tarbiyachining o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarini aniqlash va samaradorligini oshirish imkoniyatini beradi, shuningdek kasbiy o'sish va malaka oshirish jarayonlarini samarali qiladi. Monitoring va sifat nazorati tizimlari maktabgacha ta'lim sifatini oshirishda ajralmas vosita hisoblanadi. UNESCO va UNICEFning amaliy hisobotlarida ta'lim sifatini oshirishda ichki monitoring tizimlarining ahamiyati alohida ta'kidlangan. Shu bilan birga, turli diagnostik instrumentlar — testlar, so'rovnomalar, ekspert baholari va kompetensiya indikatorlari — integratsiyalangan yondashuv orqali samarali qo'llanilishi mumkin. Bu yondashuv tarbiyachilarning professional faolligini tizimli va ilmiy asosda baholashga yordam beradi. Hozirgi ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud tadqiqotlarda tarbiyachilar kasbiy faoliyati ko'pincha alohida komponentlar — metodik, kommunikativ yoki reflektiv faoliyat asosida baholangan. Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining faoliyatini ko'p komponentli, darajaviy va integratsiyalashgan

diagnostika modeli asosida tizimli baholash yetarlicha ishlab chiqilmagan. Shu bois mazkur tadqiqot ilmiy yangilik sifatida tarbiyachilarning kasbiy faoliyatini baholashda kompleks, kompetensiyaviy va refleksiv yondashuvlarni birlashtirgan metodologiyani taklif qiladi.

Mazkur tahlil mavzuning dolzarbligini, uning nazariy va amaliy ahamiyatini, shuningdek, tadqiqotning ilmiy yangiligi va amaliy qo'llanilishi istiqbollari aniq ko'rsatib beradi.

Natija. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy faoliyatini kompleks diagnostika qilish jarayonida olingan ma'lumotlarga asoslanadi. Tadqiqot davomida tarbiyachilarning metodik tayyorgarligi, pedagogik kompetensiyalari, kommunikativ salohiyati va refleksiv faoliyati bo'yicha tizimli kuzatuv va baholashlar amalga oshirildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarlik darajasi o'zgaruvchan bo'lib, ularning ko'pchiligi metodik jihatdan o'rta va yuqori darajada tayyorlangan. Shu bilan birga, ba'zi tarbiyachilarda interaktiv metodlardan foydalanish va pedagogik innovatsiyalarni qo'llash ko'nikmalari nisbatan past darajada bo'ldi, bu esa ularning kasbiy rivojlanishida muayyan bo'shliqlar mavjudligini ko'rsatadi. Kompetensiya indikatorlarini tahlil qilish natijasida tarbiyachilarning kommunikativ salohiyati va bolalar bilan muloqotdagi samaradorligi yuqori baholangan bo'lsa-da, refleksiv faoliyat darajasi o'rtacha ko'rsatkichda ekanligi aniqlangan. Bu esa o'z-o'zini tahlil qilish va pedagogik jarayonni doimiy takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha trening va malaka oshirishni talab qiladi. Tadqiqot natijalari darajaviy model asosida tasniflandi. Masalan, tarbiyachilar kasbiy tayyorgarlik va kompetensiyalariga ko'ra yuqori, o'rta va boshlang'ich darajalariga ajratildi. Bu tasnif maktabgacha ta'lim muassasalarida individual rivojlanish dasturlarini shakllantirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Natijalardan ko'rinib turibdiki, tarbiyachilarning kasbiy faoliyatini kompleks diagnostika qilish nafaqat metodik va kommunikativ ko'nikmalarni, balki refleksiv yondashuvni ham o'lchash imkonini beradi. Bu esa kasbiy rivojlanish, malaka oshirish va pedagogik faoliyat sifatini monitoring qilish uchun ilmiy asos yaratadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy tayyorgarligi va kompetensiyalari sistematik diagnostika orqali aniqlanib, ular bo'yicha samarali rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish mumkin. Shu bilan birga, natijalar pedagogik innovatsiyalarni joriy etish, individual o'quv-reabilitatsion dasturlarni ishlab chiqish va tarbiyachilarning professional o'sish yo'nalishlarini aniqlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Muhokama. Olingan natijalarni ilmiy manbalar bilan solishtirganda, maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy faoliyatini kompleks diagnostika qilishning samaradorligi aniq ko'rinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tarbiyachilarning metodik tayyorgarligi, kommunikativ salohiyati va refleksiv faoliyati o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, pedagogik kompetensiyaning har bir komponenti boshqasiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, metodik ko'nikmalari yuqori bo'lgan tarbiyachilarda refleksiv faoliyat va

pedagogik innovatsiyalarni qo'llash darajasi ham yuqori bo'lishi kuzatilgan. Natijalar o'zbek va chet el tadqiqotlari bilan mos keladi. Vygotsky va Dewey nazariyalariga ko'ra, pedagogik faoliyatda kompetensiyaviy va refleksiv komponentlarning integratsiyasi ta'lim sifatini oshirishda asosiy omil hisoblanadi. Shu bilan birga, UNESCO va OECD hisobotlarida ta'kidlanganidek, tarbiyachilarning professional kompetensiyasini tizimli monitoring qilish va diagnostika qilish pedagogik innovatsiyalarni joriy etish, malaka oshirish va sifat nazoratini samarali tashkil etish imkonini beradi. Muhokama davomida shuni qayd etish lozimki, tarbiyachilarning refleksiv faoliyat ko'rsatkichlari o'rtacha darajada bo'lishi ularning o'z faoliyatini tahlil qilish va pedagogik jarayonni doimiy takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha trening va qo'llab-quvvatlashni talab qilishini ko'rsatadi. Bu esa amaliy jihatdan individual rivojlanish dasturlarini shakllantirish, mentorlik tizimini joriy etish va pedagogik innovatsiyalarni samarali qo'llash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Muhokama shuningdek darajaviy modelning amaliy ahamiyatini ham ko'rsatadi. Tarbiyachilarni kasbiy tayyorgarlik darajasiga ko'ra yuqori, o'rta va boshlang'ich guruhlarga ajratish individual malaka oshirish va ichki monitoring tizimini samarali tashkil etishga imkon beradi. Shu bilan birga, bu yondashuv maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonni nazorat qilish va sifatni oshirish bo'yicha strategik qarorlarni qabul qilishda ham foydali bo'ladi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy faoliyatini diagnostika qilish jarayonining nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatini ham tasdiqlaydi. Kompleks diagnostika yondashuvi pedagogik jarayonning har bir komponentini baholashga imkon beradi, bu esa tarbiyachilarning professional rivojlanish strategiyasini shakllantirish, malaka oshirish dasturlarini ishlab chiqish va ta'lim sifatini monitoring qilish uchun ishonchli ilmiy asos yaratadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy faoliyatini kompleks diagnostika qilishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, ilmiy va amaliy yangiliklarni tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligi va kompetensiyalari faqat bilim va ko'nikmalar bilan chegaralanmay, metodik tayyorgarlik, kommunikativ salohiyat va refleksiv faoliyat bilan uzviy bog'liq. Shu bois, ularni baholash va rivojlantirish tizimli va ko'p komponentli yondashuvni talab qiladi. Olingan natijalar asosida maktabgacha ta'lim tarbiyachilarini darajaviy modelga ajratish samarali vosita sifatida namoyon bo'ldi. Bu model tarbiyachilarning individual rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish, malaka oshirish jarayonlarini tashkil etish va pedagogik jarayon sifatini monitoring qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, refleksiv faoliyat ko'rsatkichlarining o'rtacha darajada bo'lishi pedagoglarning o'z-o'zini tahlil qilish va pedagogik innovatsiyalarni qo'llash bo'yicha qo'shimcha qo'llab-quvvatlashni talab qilishini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari pedagogik diagnostika jarayonini nafaqat tarbiyachilarning bilim va ko'nikmalarini baholash vositasi sifatida, balki ularning professional rivojlanish strategiyasini shakllantirish va ta'lim sifatini oshirish mexanizmi sifatida ham qo'llash imkoniyatini beradi. Shu bilan birga,

tadqiqotning amaliy ahamiyati maktabgacha ta'lim muassasalarida sifatni monitoring qilish, kasbiy rivojlanish dasturlarini joriy etish va pedagogik innovatsiyalarni samarali integratsiyalashga qaratilgan. Natijada, maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy faoliyatini diagnostika qilish jarayoni ilmiy asoslangan, tizimli va ko'p mezonli yondashuv orqali amalga oshirilsa, pedagogik faoliyat samaradorligi sezilarli darajada oshadi, ta'lim sifatini nazorat qilish tizimi kuchayadi va tarbiyachilarning kasbiy o'sish strategiyasi samarali shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Vygotsky, L.S. Thought and Language. Cambridge, MA: MIT Press, 1986.
2. Dewey, J. Experience and Education. New York: Macmillan, 1938.
3. Schön, D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. London: Routledge, 1983.
4. Slastyonin, V.A. Pedagogicheskiy monitoring v obrazovanii. Moscow: Prosveshchenie, 2010.
5. Qodirov, Sh.A. Pedagogik diagnostika va kasbiy kompetensiya. Toshkent: O'qituvchi, 2015.
6. Rasulova, M.Sh. Maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining metodik tayyorgarligi. Toshkent: Fan va Texnologiya, 2018.
7. Qosimova, Sh. Pedagogik kompetensiyalarni baholash: nazariya va amaliyot. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2019.
8. Balyanova, R. Professional competencies of preschool educators: Evaluation and development. International Journal of Early Childhood Education, 2020, Vol. 26(3), pp. 145–162.
9. UNESCO. Early Childhood Care and Education: Global Report 2021. Paris: UNESCO, 2021.

Ajiniyaz atindagi
NOKIS MAMLEKETLIK
PEDAGOGIKALIQ INSTITUTI
N M P I
1934